

Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi: “Milli Temsil Meselesi”*

Atatürk to Ankara: “The National Representation Question”

Mustafa Turan**

Özet

Mustafa Kemal Paşa'nın 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmesi ve kader tayin edici kararların alındığı bir yer olarak Ankara'nın seçilmesi tarihi bir sürecin sonucudur. Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl boyunca girdiği savaşlar sonunda yıkılacağı anlaşılmıştı. Mustafa Kemal Paşa ise bütün olumsuzluklara rağmen bağımsız ve milli bir Türk devleti kurmak istiyordu. Mustafa Kemal, Türk milletinin bağımsızlık için mücadele edeceğini Amasya'da ilan ettikten sonra Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Milli Mücadele'yi yürütecek olan Temsil Heyeti'ni kurmuştur. Ancak mücadelenin askeri ve siyasi alanda yürütülebilmesi için daha stratejik bir merkez olan Ankara seçilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da milli bir meclisin kurulması için de ciddi teşebbüslerde bulunmuş da bunda başarılı olamayınca İstanbul'da toplanmasına karar verilen Mebusan Meclisi'nde milli iradenin ortaya çıkmasına çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da açılan meclise mutlaka müdahale edileceği kanaatindeydi. Vakit kaybetmeden Sivas'tan Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, yol boyunca ve burada büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Çok fazla bir zaman geçmeden Mebusan Meclisi toplanmış ve Misak-ı Milli'yi kabul etmiştir. Akabinde İstanbul'un galip devletlerce resmen işgal edilmesi ve Mebusan Meclisi'nin dağıtılması üzerine Mustafa Kemal, hemen harekete geçmiş ve 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'ni açmıştır. Bu tarihten sonra milli mücadele hem askeri hem de siyasi bakımdan Ankara'dan yürütülmüştür. Bağımsız bir Türk devletinin kurulmasında önemli bir rol üstlenen Ankara, büyük zaferden sonra da yeni kurulan devletin başkenti olarak kabul edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Ankara, TBMM, Meclis-i Mebusan, Milli Devlet

Abstract

Mustafa Kemal Pasha, and fate determination to come to Ankara on 27 December 1919 as a place where decisions on election result of a process of Ankara. 19th of the Ottoman Empire demolished at the end of the wars during the century it was realized that enters. In spite of all adversities, Mustafa Kemal Pasha, a Turkish government wanted to establish independent and national. Mustafa Kemal, the Turkish nation will struggle for independence, declared in Amasya, Erzurum and Sivas Congresses after the tribunal and has established representative who will conduct the National Struggle. However, a more strategic for the conduct of military and political struggle in the center of Ankara were selected.

Mustafa Kemal Pasha, for the establishment of a national parliament in Ankara have been in serious attempts that failed in the Deputies of Parliament decided to gather in Istanbul worked in the emergence of national will. Mustafa Kemal Pasha, the opinion will be opened in Istanbul parliament must intervene. Immediately from Sivas, Ankara, Mustafa Kemal Pasha, met along the way and a great enthusiasm here.

* Bu tebliğ, 26 Aralık 2011 tarihinde TBMM, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankaralılar ve Ankara'yı Tanıtma Vakfı tarafından düzenlenen Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi Programı'nda takdim edilmiştir.

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: mturan@gazi.edu.tr

Gazi

Akademik
Bakış

1
Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

When too much of a proceeding of parliament gathered and adopted the National Pact. Subsequently be formally occupied states and the Ottoman parliament in Istanbul distribute victorious Mustafa Kemal led the TBMM on April 23, 1920, and immediately took action. After this date, both militarily and politically nationalist struggle was carried out in Ankara. Assumed an important role in the establishment of an independent Turkish state, Ankara, the capital of a large victory, then the new state will be accepted as established.

Keywords: Mustafa Kemal, Ankara, TBMM, Deputies of Parliament, the National Government.

Giriş

Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelmesinin ve Milli Mücadele'nin hareket merkezi olarak Ankara'nın seçilmesinin tarihi sebepleri vardır. Anadolu'da namüsaait şartlarda verilen mücadele, yüzlerce yıl Türk Milleti'nin aleyhine cereyan eden olayların dışında değerlendirilemez. Başka bir ifade ile Anadolu'da Türk varlığına son vermek isteyen bir güç/anlayış/politika ile onuruyla yaşamak isteyen bir milletin mücadelesini, tarihi bir meselenin son aşaması olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bir cihan devletinin yıkılışı ve yıkılması yönünde takip edilen politikalara bakılırsa ayakta kalmak ve yaşamak isteyen bir milletin verdiği mücadelenin değeri daha iyi anlaşılabilir. Bu itibarla Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelmesinin temelinde yatan düşüncenin milli ve bağımsız bir Türk devleti kurmak olduğu öncelikle belirtilmelidir. Kaldı ki, Avrupa ve Balkanlardan çekilmek zorunda kalan Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki varlığına da son vermek isteyen Batılı devletlerin, Mondros Mütarekesi'nden itibaren yürüttükleri politikalar esasen bir asır öncesinde başlayan ve hep netice aldıkları politikaların devamından başka bir şey değildir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinin ve bu süreçte Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik takip ettikleri politikaların kısaca değerlendirilmesi konunun tarihi zeminini hazırlayacaktır.

19. yüzyılın başlarından itibaren Batılı büyük devletler, Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında direncini tamamen kırdıktan sonra devletin parçalanmasını ve paylaşılmasını sağlamak yönünde hareket etmişlerdir. Sana-yileşmiş Batılı devletlerin, iktisadi, askeri ve siyasi bakımdan iyice zayıflamış olan Osmanlı Devleti hakkında düşündükleri politikaları gerçekleştirmek için en uygun zemin Fransız İhtilâli ile kendiliğinden oluşmuştu. İhtilâlden sonra ortaya çıkan fikirlerin de etkisiyle çok kültürlü bir yapıya sahip Osmanlı toplumunda birlikte yaşama arzusunun ciddi bir kırılmaya uğradığı görülüyordu. İhtilal sonrası ortaya çıkan fikirlerden Osmanlı toplumunun etkilenmesinden ziyade Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarını "tabii haklar ve özgürlükler" ekseninde yürütmeleri, çok daha önemli ve üzerinde durulması gereken bir meseledir. Batılı emperyalist devletlerin bu çerçevede yürüttükleri politikalar kısa sürede semeresini vermiş ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim unsurlar 19. yüzyılın başlarından itibaren ayaklanmaya başlamışlardır. 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesine kadar hep ayaklanmalarla geçecek ve Balkanlar devletten koparılacaktır. Mesele sadece Balkanlarda yaşayan azınlık unsurların isyanları ile sınırlı kalmamış

1 Bu konuda bkz. Mustafa Turan, "Milli Bağımsızlık İnancı ve Ankara", Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara, Ankara, 2004, s.289 vd.

Anadolu'da yaşayan Ermeniler ve Rumlar da Batılı devletlerin tahrik ve teşvikleriyle isyan etmişlerdir. Gerek Balkanlarda, gerekse Anadolu'da ortaya çıkan isyanlarda Müslüman-Türk ahaliye karşı katliâmlara girişildiğinin de burada belirtilmesi lazımdır.

Fransız İhtilali'nden sonra Osmanlı Devleti, bir yandan baş gösteren isyanlarla uğraşırken, diğer yandan derlenip toparlanmaya çalışıyordu. Osmanlı Devleti'ndeki gayr-ı Müslimlerin hakları yönünde baskılar artarken Osmanlı devlet erkânı, Osmanlı vatandaşlık bağı ile birbirine bağlı bulunan insanların devleti ayakta tutacağını düşünüyordu. Osmanlı kardeşliğini sağlayacak olan bir Osmanlı kimliği oluşturulacaktı. Böylece hem özellikle gayr-i Müslimlerin aidiyet bağları güçlendirilerek iç barış sağlanacak, hem de dışarıdan yapılmakta olan müdahalelerin önüne geçilecekti. Ancak Tanzimatın Osmanlı kardeşliğine dayalı milletler sistemi beklenen sonuçları vermemiş, aksine ayrılıkçı özlemleri daha da kıskırtmıştır. Osmanlı toplumu içinde yaşayan cemaatlere verilen imtiyazların sebep oldukları zorlukların sona erdirilmesi için girişilen teşebbüslerden² de netice alınamamıştır.

Yüz yıl boyunca yaşanan dramatik olaylar artık göstermiştir ki, 17. yüzyıldan beri siyasi, idari, iktisadi, askeri ve sosyal alanlarda çözülme içerisinde bulunan Osmanlı Devleti'nin yıkılması mukadderdir. Zira Batılı büyük devletlerin politikalarının yanı sıra ilim ve teknolojiye çağdaşı olduğu devletlerin seviyesini yakalayamayan Osmanlı Devleti'nde toplumun birlikteliğini sağlayacak sosyal ve kültürel bir yapı da oluşturulamamıştır.

Emperyalist devletlerin faaliyetleri ve baskıları sonunda Osmanlı Devleti, artık kağıt üzerinde her ne kadar bağımsız görünüyorsa da aslında yarı sömürge özellikleri gösteren bir devlet durumunda idi. Peşpeşe girdiği savaşlarla da Avrupa'daki hakimiyetini neredeyse tamamen kaybeden Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığı artık (20. yüzyılın başlarında) ciddi olarak tehlikede idi.

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi), Osmanlı Devleti'nin ağır mağlûbiyetiyle neticelenmiştir. Türk askerinin çekildiği her yerde Rusların, Bulgarların ve Ermenilerin giriştikleri katliamlar sebebiyle son asır Türk tarihinin en büyük fâciası yaşanmıştır. Balkanlardan Anadolu'ya uzanan yollar göçmen kâfileleriyle dolmuştur.

93 Harbi'nden sonra Osmanlı Devleti, 1911-12 yıllarında İtalya'nın Trablusgarp'ı ve Oniki Adayı işgal etmesi karşısında hiçbir şey yapamamıştır. Trablusgarp Savaşı'ndan sonra yakın bir zamanda kendisinden koparılan Balkan Devletleriyle (Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ) savaşa giren Osmanlı Devleti'nin ordusu Balkan savaşlarında da başarılı olamamıştır. Osmanlı Devleti Balkan savaşları ile uğraşırken bundan istifade eden Arnavutluk da bağımsızlığını ilan etmiştir. Savaşın sonunda Osmanlı Devleti, Midye-Enez Hattı'nın batısındaki bütün toprakları kaybettiği gibi yine büyük bir vahşet ve büyük bir göç yaşanmıştır.

2 *Sadrazam Âli Paşa, Hayatı, Zamani ve Siyasi Vasîyetnamesi*, (Haz: Fuat Andıç-Süphan Andıç), İstanbul, 2000, s. 76 vd.

Gazi

Akademik
Bakış

3

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

Balkan Harplerinin acıları henüz sarılmadan Osmanlı Devleti, 1914 yılında kendini I. Dünya Harbi'nin içinde bulmuştur. Savaş planları Osmanlı coğrafyası üzerine yapılmıştır. 1918 yılına kadar devam eden I. Dünya Harbi'nde Türk askeri Çanakkale, Sarıkamış, Yemen, Kanal, Filistin, Kut (Irak) ve Galiciya cephelerinde savaşmak zorunda kalmıştır. Türk askerinin savaş süresince kahramanca verdiği mücadelelerde elde ettiği başarılarla rağmen beşeri ve maddi kaynakları tükenen Osmanlı Devleti mütareke istemek zorunda kalmıştır.

Harbe girilmesi, büyük kayıplar bir yana, devletin sonu olmuş, bu devlet içinden yeni bir Türk devleti çıkarılmasını da iyice zorlaştırmıştır. I. Dünya Harbi'nin sonunda devlet, imzaladığı mütareke ile sadece ateş kesmiş oluyor, fiilen ve hukuken varlığına da son verildiğini kabul etmiş oluyordu. Mesele "Şark Meselesi"³ çerçevesinde değerlendirilirse, yaşama hakkı elinden alınmak istenen sadece Osmanlı Devleti değil, onun uğrunda her şeyini feda etmekten çekinmemiş olan Türk milletidir. Ancak I. Dünya Harbi boyunca cephelerdeki mücadelede Türk milleti, bu çetin mücadele boyunca var olduğunu ve var kalmak istediğini göstermiştir. I. Dünya Harbi sonunda savaş, Türk milleti için bitmeyecek, yeniden başlayacaktır. Artık bu savaş, Atatürk'ün liderliğinde Türk milletinin her bakımdan bağımsız bir devlet kurma yolunda vereceği bir savaş olacaktır.

Milli Devlet Kurma Fikri

Bütün olumsuzluklara rağmen Mustafa Kemal Paşa'da, yıkılan bir devletin içinden milli ve bağımsız bir Türk devleti çıkarmak fikri ve hissiyatı hâkimdir. 20. yüzyılın başlarında mevcut durumun muhasebesini yapan Mustafa Kemal Paşa artık devletin bağımsızlığını koruyamadığını görüyor ve Türk Milleti'nin bağımsız bir devlet kurması gerektiğini düşünüyordu. O'nun daha 1907 yılında ifade ettiği şu sözler kısa bir süre sonra olayların seyri içerisinde takip edeceği davanın amacını da ortaya koyması bakımından kayda değerdir: "Meşrutiyet, köhneleşmiş ve insicâmını kaybetmiş olan Osmanlı İmparatorluğunun gövdesi üzerinde değil, aksine Türk çoğunluğunun yaşadığı kısım üzerinde, düşmanların yani büyük devletlerin yapacağı bir tasfiye yerine, kendi başına bir Türk devleti kurmalıdır. Nüfusun yarısı Türk olmayan ve halbuki geniş bir saha işgal eden devletin bütün varlığı ve müdâfaası Türkiün omuzlarına yüklenmiş, Hıristiyan azınlıklar ise yalnız kendi çıkarlarını sağlamakla kalmıyor, komşu ve aynı ırktaki devletlerle birleşmek için fırsat kaçırmak istemiyorlar. Geriye kalan Türkler ve Araplar, ayrı ayrı devletlerin sömürgeleri haline getirilecek, Türkiten başka unsurlar, düşman devletlerin tarafını tutacaklar. Şu halde devlet gövdesinin çökmesiyle hasıl olacak enkazın altında ezilip perişan olmak mı, yoksa çoğunluğu Türk olan milli sınırlara çekilerek burasını mı savunmak daha doğru

3 Batılı büyük devletlerin, Osmanlı Devleti'ni iktisadi, siyasi nüfuz ve hükmü altına almak veya sebepler ihdas ederek parçalamak ve Osmanlı idaresinde yaşayan çeşitli milletlerin bağımsızlıklarını temin etmek istemelerinden doğan tarihi meselelerin tümüne "Şark Meselesi" denilmektedir. Bkz. Cevdet Küçük, "Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, İ.Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı, İstanbul, 1979, s. 607.

Görüş

ve hayırlı olacak? Ben selâmeti ikinci fikrin tatbikinde görüyorum"⁴.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup I. Dünya Harbi'nde yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafa zedelenmiş ve şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalamıştı. Büyük Harb'in uzun yılları boyunca, millet yorgun ve fakir bir haldedir. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütârekesi'nin meşhur 7. maddesi ile Müttefikler, "Güvenliklerini tehdit edecek bir durum olduğunda herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkını" elde etmişlerdi. Mütâreke gereğince Osmanlı ordusu terhis edilmiş, silâh ve cephânelerine el konulmuş, Payitaht İstanbul da işgal altına alınmıştır. Mütarekeden hemen sonra Anadolu'da işgaller başlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, fırtınalı denizde üç gün süren bir yolculuktan sonra 19 Mayıs 1919'da puslu bir havada Samsun'da karaya ayak basmıştır. Yunan gemileri Karadeniz'de dolaşıyordu. Samsun civarı Pontus çetelerinin elinde gibiydi. Şehrin içinde 200 İngiliz askerinin varlığı yerli Rumları şımartıyordu. Samsun'un da İzmir gibi Yunanlılar tarafından işgal edilebileceği söyleniyordu. Bezgin ve ürkek bir haldeki Samsun'da, Türk halkı Pontusçu Rumlara karşı kendilerini korumaya çalışıyordu⁵. Sadece Samsun'da yaşayan Türkler değil bütün Anadolu'da yaşayan Türkler aynı şekilde bezgin ve ürkek durumdaydılar.

Atatürk'ün ifadesiyle "Bu durum karşısında tek bir karar vardı. O da milli hâkimiyete dayanan kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak." İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğü bu kararı Samsun'da, Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başlayan Mustafa Kemal Paşa'nın⁶ faaliyetleri, gerek İngiliz yetkilileri, gerekse İstanbul yönetimini tedirgin edecek ve mütareke hükümlerine aykırı bulunacaktır.

İstanbul yönetimi ise Mütarekenin hükümlerine uymayı, millet ve memleketin selameti ve emniyeti için elzem görüyor, işgal kuvvetleriyle iyi ilişkiler kurmasını isteyerek bunların, memlekete medeniyet, halka refah getireceklerini düşünerek hangi din ve millete mensup olurlarsa olsunlar Türk misafirperverliğine yakışır bir tarzda karşılanmalarını arzu ediyordu⁷.

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında yıkılmasına yol açacak yöntemlerle Osmanlı ülkesinde yaşayan gayr-ı Müslim unsurları isyana teşvik eden, Müslüman ahaliye yapılan kıyımları, katliamları görmeyen, hatta desteklemekten geri durmayan Batılı devletlerin, mütarekeden sonra da aynı politikalarını, yerli Rumlara ve Ermeniler marifetiyle tereddütsüz devam ettirecekleri aşikârdır.

Ümitsizliğin hüküm sürdüğü o muhataralı günlerde Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkmıştı. Ben 1919 senesi Mayısı içinde Samsun'a çıktığım gün elimde hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asâletinden doğan ve

4 Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, 2.Baskı, İstanbul, 1981, s. 114 vd.

5 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal*, C. III, 15. Baskı, İstanbul, 1999, s.25.

6 Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1989, s. 1 vd.

7 Bu ifadeler Süleyman Şefik Paşa tarafından okunan Hatt-ı Hümayunda yer almaktadır. *Bkz. Aydemir-III*, s. 76.

Gazi

Akademik
Bakış

5

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu milli kuvvete, bu Türk milletine güvenerek yola çıktım. diyen Mustafa Kemal⁸, Milli Mücadele'nin başından itibaren birlikte mücadeleye giriştiği Türk milleti hakkındaki hissiyatını her zaman dile getirecektir. Samsun'a çıkmasının üzerinden çok fazla bir zaman geçmeden 2 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne yazdığı şifrede, "...istiklâl ve milli varlığı tehlikeye düşüren işgal, suikast ve zulüm gibi olayların ortaya çıkması karşısında milletin heyecanını ve milli gösterileri engellemek ve durdurmak için kendisinde ve hiç kimsede bir güç ve kudret göremeyeceğini, ortaya çıkacak olan olaylar karşısında da sorumluluk kabul edebilecek ne bir kumandan, ne bir mülkiye memuru, ne de hükümet tasavvur edebileceğini..." ifade etmesi⁹ bu hususta verilebilecek örneklerden sadece biridir.

Samsun'dan Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, 21/22 Haziran 1919 gecesi meşhur Amasya Tamimi'ni yayınlamıştır¹⁰. Tamimde vatanın tamamının tehlikede olduğu ifade edilmek suretiyle vatanın bütünlüğü öncelikle vurgulanmıştır. "İstiklâlin yine milletin azim ve kararıyla kurtarılacağı ifade edilerek Milli Mücadele'nin İrâde-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye esasına dayanacağı belirtilmiş oluyordu.

Amasya Tamimi'nde milli bir Türk devletinin kurulması yönünde esaslar belirlendikten sonra Milli Mücadele'nin, Erzurum ve Sivas Kongreleriyle hukuki ve meşru bir zeminde yürütülmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır.

Sivas'a geçmeden Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin toplanacağı Erzurum Kongresi'ne katılan Mustafa Kemal Paşa, kongrenin açılışında yaptığı konuşmasında, "İstiklal uğrunda namus ve şehametiyle dövüşen milletimiz, 30 Ekim 1918'de imzalanan mütarekename ile silahını bıraktı." derken¹¹ I. Dünya Savaşı'ndaki mücadelenin "İstiklal uğrunda" yapıldığını açıkça belirtmektedir ki bu tespit, İstiklal Harbi'nin ne zaman başladığı hususuna açıklık getirdiği gibi bu tarihten sonra sürdürülecek olan mücadelenin de amacını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Aynı konuşmasında Mustafa Kemal, Payitaht'ın İtilaf Devletlerince işgal edildiğini, gün geçtikçe artan bir şiddetle milli gururun tecavüze uğradığını, Osmanlı tebaasından olan Rum ve Ermeni unsurların, gördükleri teşvik ve yardımlarla milli namusu yaralayacak taşkınlıklara başlayarak küstahça kanlı tecavüzlere koyulduklarını ve merkezi hükümetin acizyetinden dolayı cüretlerinin arttığını belirttikten sonra "...reva görülen bu haksızlıklardan müteessir olan milli vicdanın uyanarak Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye, Muhâfaza-i Hukuk-ı Milliye, Müdâfaa-i Vatan ve Redd-i İlhak gibi adlarla aynı mukaddesatın temini için tebarüz eden milli akımın bütün vatana yayıldığını ve bu celâdet ruhun mübarek vatan ve milletin mukaddesatını kurtaracağını ve son sözü söyleyeceğini"

8 Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1984, s.1.

9 *Nutuk*, s. 18.

10 Amasya Tamimi'nin maddeleri için bkz. *Nutuk*, s. 21.

11 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1919-1938)*, C. I-III, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yay., Ankara, 1981, s. 3.

ifade etmiştir¹². Bu konuşmasında Mustafa Kemal Paşa'nın, Payitaht'ta milli iradenin bulunmadığı kanaati hakim olduğundan İtilâf Devletlerince cansız bir vatan ve kansız bir millet neye layık ise onun uygulanmaya başlandığını söylemesi, artık İstanbul yönetimi ile açıkça meşruiyet mücadelesine başladığını göstermesi bakımından kayda değerdir.

Kongrede alınan kararlarda milli sınırlar içinde bir bütün olan vatanın her türlü yabancı işgal ve müdâhalesine karşı milletin birlikte müdâfaa ve mukavemet edeceği ifade ediliyor, "Hıristiyan unsurlara siyasi hakimiyetimizi ve sosyal dengemizi bozucu imtiyazlar verilemez", "Manda ve himaye kabul olunamaz" hükümleriyle de milli bilinç ve milli bağımsızlık konusundaki kararlılık ortaya konulmuş oluyordu.

Milli Meclis'in Toplanması Meselesi

21-22 Haziran 1919 tarihinde yayınlanan Amasya Tamimi'nde vatanın bütünlüğü ve milletin istiklâlinin tehlikede olduğu; İstanbul Hükümeti'nin üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getiremediği belirtilerek milletin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre harekete geçmek ve haklarını yüksek sesle cihana duyurmak için her türlü tesir ve denetimden uzak milli bir heyetin varlığının zaruri olduğu ifade ediliyordu. Bu ifadeden açıkça anlaşılmalıdır ki, vatanın bütünlüğü ve milletin istiklâlinin tehlikede olduğu böyle bir dönemde İstanbul Hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirememektedir. Bu durumda her türlü tesir ve denetimden uzak milli bir heyetin mevcudiyeti şarttır. Burada "Milli Heyet" tabiriyle kastedilen Meclis-i Mebusan'ın deruhte etmesi gereken işleri yerine getirecek bir heyettir. Bu heyetin teşekkülü için de Anadolu'nun her bakımdan en güvenilir yeri olan Sivas'ta acele olarak bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.

Bu kararların gerçekleşmesi için Kuvâ-yı Milliye'nin âmil ve İrade-i Milliye'nin hâkim kılınması esasından hareketle milli bir meclisin derhal toplanması kararlaştırılıyordu. Ayrıca "Vatanın ve istiklâlin muhafaza ve teminine Merkezi Hükümet muktedir olmadığı takdirde maksadın temini için geçici bir hükümet teşekkül edecektir. Bu hükümet heyeti, Milli Kongre'ce seçilecektir. Kongre toplanmış değilse bu seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır." kararı ile Heyet-i Temsiliye kurulmuş ve Mustafa Kemal Paşa da heyetin başkanlığına getirilmiştir. Böylece Amasya Tamimi'nde ifade edilen milli bir heyet kurulduktan sonra "Milli Meclis'in derhal toplanmasına ve icraatının meclisin denetimine konulmasına çalışılacaktır." kararı ile de Milli Meclis'in toplanması yönünde bir adım atılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan sonra Sivas'ta toplanması kararlaştırılan kongreye katılmıştır. 4 Eylül 1919 günü açılan kongrede bir dizi kararlar alınmış ve sona erdiği gün yayınlanan beyannâmede milli meclisin hiç vakit kaybetmeden toplanmasının gerekliliği tekrar edilmiştir. Artık Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele hareketinin lideri olarak milletin ve memleketin istiklâlinin sağlanması için milli meclisin açılması kararının gerçekleşmesine çalışa-

12 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 3-4.

gazi

Akademik
Bakış

7

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

caktır.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde milli meclisin derhal toplanması gerektiği ifade edilmişse de nerede toplanması gerektiği üzerinde bir görüş serdedilmemiştir. Öncelikle İstanbul'da bulunan Meclis-i Mebusan'ın milli meclis olarak telakki edildiğini görmekteyiz. Ancak İstanbul'un işgal altında bulunması sebebiyle meclisin milli kararlar almasına ve bağımsız olarak yasama görevini de yerine getirmesine imkân olmadığı aşikârdır. Bununla birlikte İstanbul'da bulunan meclisin reddedilmesi gibi bir yol da takip edilmemiştir. Meclis-i Mebusan'ın nerede toplanacağı hususu tartışılırken Mustafa Kemal Paşa tarafından 1 Kasım 1919 tarihinde İstanbul teşkilâtına gönderilen yazıda "Meclis-i Mebusan var iken ayrıca bir kuvve-i milliyenin faaliyette bulunmasının memleket için zararlı olacağı" ifade edilmiştir. Devamında İstanbul'da toplanan mecliste mebusların memleket aleyhindeki bir kararı tasdik etmeleri halinde taşradaki Kuvâ-yı Milliye'nin bunu tanımayacağı ve bu suretle milletin kendi vekillerine karşı isyan etmiş gibi garip ve mantıksız bir durum ortaya çıkacağı, vatanın kurtuluşunun ancak meşru bir tarzda olacağı ifade edilmiştir¹³. Öncelikle meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanmasına çalışılacaktır. Bu başarılabilir ise işgal altında da olsa Meclis-i Mebusan'ı toplamak suretiyle milli kararların alınmasının sağlanabileceği düşünülmüştür. Açılacak olan mecliste Milli Hareket'e destek olacak bir grubun bulunmasına son derece önem veren Mustafa Kemal Paşa, yeterli çoğunluk sağlanabilir ise bu meclis Osmanlı Meclisi görünüşünden çıkacak ve Milli Hareket'in, Anadolu'nun meclisi olacaktı. Bu suretle Mustafa Kemal Paşa Meclis'e Ankara'nın hakim olacağını ve istediği kararları alırdabileceğini ümit ediyordu¹⁴. Kendisi meclise katılmak istememekle beraber aynı meclise başkan olmayı da arzu etmekte idi. Ancak her şeyden önce Kuvâ-yı Milliye'ye taraftar olan bir kabinenin işbaşına gelmesi gerekiyordu. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye adına İstanbul yönetimiyle irtibatı kurmaya çalışmıştır.

Anadolu'da önemli kararların alındığı kongreler gerçekleşirken İstanbul'da Ferit Paşa Hükümeti düşmüş ve Ali Rıza Paşa yeni kabineyi kurmakla görevlendirilmişti. Mustafa Kemal Paşa 2/3 Ekim 1919 tarihinde bir tamim yayınlamıştır. Milli Meclis toplanıncaya kadar merkezi hükümetin bir anlamda Kuvâ-yı Milliye'ye bağlı olarak çalışmasının istendiği tamim şöyledir:

- 1- Yeni kabine, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tayin ve tespit edilen teşkilât ve milletin amaçlarına riâyetkâr olduğu takdirde, Kuvâ-yı Milliye ona yardımcı olacaktır.
- 2- Yeni kabine, Milli Meclis'in toplanmasıyla fiili denetim başlayıncaya kadar milletin mukadderatı hakkında bir şekilde taahhüde girmeyecektir.
- 3- Sulh Konferansı'na tayin olunacak delegeler, milletin emellerini idrak etmiş ve itimadını kazanmış "ehl-i vukuf ve iktidardan" seçilecektir¹⁵.

¹³ Kemal Atatürk, Nutuk-Vesikalar, C. III, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü yayını, İstanbul, 1960, s. 1135.

¹⁴ Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. III, MEB yayını, İstanbul, 1991, s.17.

¹⁵ Nutuk, s. 134.

Bu tamimden birkaç gün sonra Mustafa Kemal Paşa, 5 Ekim 1919 tarihli telgrafla Ali Rıza Paşa'ya, Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasından başlayarak dört ay içinde toplanmasının Kanun-ı Esasi (Anayasa) hükümlerinden iken bu güne kadar seçmen kütüklerinin dahi düzenlenmediğini¹⁶ hatırlatmıştır. Bu telgraf-taki ifadelerden Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis-i Mebusan'ın bir an evvel toplanmasını ve alınacak neticeye göre hareket etmek istediği anlaşılmaktadır.

Ekim ayı içinde süren karşılıklı görüşmeler sonunda Heyet-i Temsiliye ile İstanbul Hükümeti temsilcilerinin bir araya gelmesi kararlaştırılmıştır. Heyet-i Temsiliye delegeleri Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Bekir Sami Bey, Sivas'tan hareketle 18 Ekim 1919'da Amasya'ya gelmişler ve 20-22 Ekim tarihlerinde Salih Paşa ile görüşmüşlerdir. Amasya Mülakatı olarak tarihe geçen bu görüşmelerde milli meclisin nerede toplanacağı meselesi de görüşülmüştür¹⁷. Görüşmede Heyet-i Temsiliye'nin, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasının doğru olmayacağı, mebusların görevlerini hakkı ile yerine getiremeyecekleri görüşünde olduğu uzun uzadıya ifade edilmiş ve barışın sağlanmasına kadar geçici olarak Meclis-i Mebusan'ın Anadolu'da ve İstanbul Hükümeti'nin uygun göreceği emin bir yerde toplanmasının uygun olacağı söylenmiştir¹⁸. Salih Paşa bu görüşleri kabul ve tasdik etmişse de kabine adına söz veremeyeceğini bildirmiştir. Salih Paşa kabinede bulunanların bu fikri kabul etmeleri için çalışacağını vaat etmişse¹⁹ de Kabine, meclisin İstanbul'da toplanmasında ısrar etmiştir. Bu düşünceye İstanbul'da milli hareket taraftarı olanlardan da destek verenler vardı. Onlara göre meclis İstanbul'da toplanmalı ve Kuvâ-yı Milliyeciler yalnız istila ve taksim tehlikesine karşı hazır olduklarını hissettirmeli ve hükümet işlerine karışmamalı idi. Kabinede yer alan bazı nazırlar (Harbiye Nazırı Cemal Paşa gibi) meclisin İstanbul'da toplanma işini hükümet merkezinin başka bir yere nakli gibi kabul ediyor, bu yüzden bazı iç olayların çıkabileceğini ve neticede ülkenin tehlikeye düşebileceğini düşünüyorlardı²⁰.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi Amasya görüşmelerinde Milli Meclis'in nerede toplanacağı konusunda bir karara varılamamış, Salih Paşa İstanbul'a döndükten sonra da bu konuda tartışmalar devam etmiştir.

Bu konudaki görüşmeler ve tartışmalar yalnız İstanbul Hükümeti ile yapılmakla kalmamış ve Atatürk, bütün memleketin ve özellikle İstanbul'daki

16 *Nutuk*, s. 141.

17 Charles H Sherrill, *Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal*, (Çev: Alp Ilgaz), Tercüman 1001 Temel Eser, yy-ty, s. 97.

18 *Nutuk*, 169; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. II, TTK yayını, Ankara, 1988, s. 422; Protokolde yazılmamakla birlikte Milli Meclis'in Bursa'da toplanması da söz konusu yapılmıştır. Bkz. Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C. II, 8. Baskı, İstanbul, 1987, s. 317.

19 Atatürk Nutuk'ta Meclis'in İstanbul'da toplanmasının doğru olmadığını Salih Paşa'nın da kabul ve tasdik ettiğini; ancak bunun şahsi görüşü olduğunu; kabine adına şimdiden söz veremeyeceğini; kabine üyelerini bu görüşe inandırmak için elinden geleni yapacağına söz verdiğini, başaramadığı takdirde kabineden çekileceğini söylediğini ve bu konuda başarı sağlayamadığını belirtmektedir. Bkz. *Nutuk*, 171.

20 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. II, MEB yayını, İstanbul, 1991, s.165-166.

Gazi

Akademik
Bakış

9

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

teşkilatın görüşlerini almayı uygun bulmuştur. İstanbul teşkilâtından 20 Ekim 1919 tarihiyle gelen cevapta mebusların İstanbul'da toplanmasında bir sakınca ve tehlike olmadığı, İtilaf Devletlerinin herhangi bir davranışının medeniyet dünyasına karşı kötü etki yapacağı, fakat Meclis-i Mebusan'ın mevcut yetkilerini genişletmeye teşebbüsü halinde Padişahın meclisi feshedebileceği belirtiliyor, İtilaf Devletlerinin bundan istifade ile Mustafa Kemal Paşa'ya ve bazı kişilere karşı saldırı ihtimali olduğundan barışın imzalanmasına kadar İstanbul'a gelmemeleri ve mebus olmamaları tavsiye ediliyordu²¹.

30 Ekim 1919 tarihinde İstanbul'da Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Şevket Bey'den aldığı Vasıf Bey imzalı telgrafta da Meclis-i Mebusan'ın mutlaka İstanbul'da toplanmasının siyasi mecburiyet ve memleketin mukadderatı için zaruri olduğu ifade edilmişti²². Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 1 Kasım 1919 tarihinde Şevket Bey'e çektiği şifrede özetle şunları ifade etmiştir: Mebusların İstanbul'da toplanmaları tamamen tehlikeli ve mahzurludur. Çünkü milletin ve memleketin mukadderatı hakkında söz söyleyecek mebusların emniyetli bir yerde toplanmaları şarttır. Hâlbuki ahalisine alelade bir miting yapmaya bile müsaade olunmayan, camilerinde halinden şikayete mecbur olan bir şehirde özellikle İngilizlerin her türlü tesiri altında olan İstanbul'da hür bir Meclis-i Mebusan'ın toplanması imkânsız görülmektedir. İtilâf Devletleri milletimizi insan yerine koymamakta, mütarekeden beri çeşitli haksızlıklarla Türk'e karşı verilen sözlerin tutulmamasını bir namussuzluk olarak görmemektedirler. Buna karşılık meclisi İstanbul'da toplamakla millet, Hilâfet ve Saltanat'ın tehlike altında olduğunu, oradaki işgali asla kabul etmediğini ve tanımadığını bütün dünya kamuoyuna ve İslam alemine fiilen göstermiş ve protesto etmiş olacaktır.

Aynı telgrafta Mustafa Kemal Paşa, bu konudaki görüş ve endişelerini Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile yazışmalarını özetleyerek şöyle sıralamaktadır:

- 1- Düşman işgali altında, polis ve jandarmasının müdahale ve tahakkümü içinde, basını düşman kontrolünde, kabine erkânına varıncaya kadar herkesin düşmanın teftiş, denetim ve engeli karşısında bulunan Payitaht tam manasıyla kuşatılmış bir haldedir.
- 2- Birkaç kişinin şahıslarına yönelik yabancı saldırısı, aynı ruh ve kanaatte bulunan diğer mebuslara da yönelebileceği muhakkaktır. Hatta bütün meclisin aynı akıbete uğramayacağına dair bizi temin edecek elimizde hiçbir şey yoktur. İyi niyet tehlikenin bertaraf edilmesine kafi gelmez.
- 3- Geleceği şüpheli olan İstanbul, geleceği malum ve güvenilir bir yerden kurulabilir.
- 4- İstanbul'un Payitaht olması itibarıyla milleti temsil eden heyetin taşrada toplanması ayrılık anlamına gelmez.
- 5- Siyasi fırkalardan bir kısmını İstanbul dışını istememeleri Kuvâ-yı Milliye'nin

21 *Kansu-II*, s. 426.

22 *Nutuk-Vesikalar III*, s. 1132.

tesirinde kalmak endişesinden ibarettir. Halbuki asıl milletin temsilcileri olarak büyük bir kısım mebusan da yabancı tesirinde kalmamak için taşrayı istemektedirler.

- 6- Bugün vatan ve millete yapılacak en son ve en büyük iyilik memleketi kurtarmağa azmetmiş şahısların güvenilir bir yerde toplanacak olan meclise girmelerine çalışmaktır.
- 7- Heyet- Temsiliye Milli Meclis'in üstünde bir kuvvet tanımamaktadır²³.

19 Kasım 1919 tarihinde Kara Vasıf Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta Mebusların İstanbul'da toplanmalarında hiçbir tehlike olmadığını bildirmiş ve "Kuvâ-yı Milliye ile hem-fikir olan meclis, Padişah'a karşı ilân-ı husumet ederse Anadolu kimin arkasından gider? Kuvâ-yı Milliye'ye mi tâbi olsun? Meclisi Anadolu'da toplamak fikrinden feragat fariza-i vataniyedir." demiştir²⁴. Bu konuda Mustafa Kemal Paşa "Demek oluyor ki, bizim İstanbul'da saydığımız mahzurlara, tehlikelere karşı Anadolu'da toplanmayı zaruri gördüğümüz bu meselede, Anadolu'da meclisin Padişah'a ilan-ı husumet edeceğini zannediyorlardı."²⁵ demek suretiyle tepki gösteriyordu.

Kumandanlar Müzakeresi

İstanbul Hükümeti ile bir türlü karara varılamadığından Mustafa Kemal Paşa, Kolordu Kumandanlarıyla Sivas'ta bir toplantı yaparak Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da mı, yoksa Anadolu'da mı toplanması meselesini görüşmek istemiştir. 16 Kasım 1919 günü Sivas'ta başlayan ve Kasım ayı sonuna kadar süren toplantıya Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Paşalar, Konya'dan Kolordu Erkân-ı Harp Reisi Şemsettin Bey ve Sivas'taki Kolordu Kumandanı Albay Selahattin Bey katılmışlardır²⁶. Mustafa Kemal, düşman işgalinde bulunan bir yerde serbestçe toplanmanın mümkün olamayacağını ve meclisin bir tehlikeye uğrayacağını belirttiikten sonra Fransızların Alman seferinde Bordeaux'da ve Almanların Weimar'da toplandıkları gibi geçici olarak barışın akdine kadar meclisin Anadolu'da hükümetin uygun göreceği emin bir yerde toplanmasının uygun olacağı defalarca bildirilmiş olmasına rağmen Kabine'nin İstanbul'da ısrar ettiğini ifade etmiştir. Ali Fuat Paşa da artık İstanbul'un merkezi hükümet olarak kabul edilemeyeceğini idari ve askeri bakımdan bunun mahzurlarını belirttiikten sonra özellikle demir yolu güzergâhı olması itibarıyla merkezi hükümetin Seyitgazi veya Eskişehir olmasını teklif etmiştir²⁷. Kazım Karabekir Paşa ise batıya doğru hareketin bu derece hızlı yapılmasının tehlikeli olacağı

23 *Nutuk-Vesikalar III*, s. 1134-1136.

24 *Nutuk-Vesikalar III* s. 1139 *Kansu-II*, s. 428.

25 *Kansu-II*, s. 428.

26 Edirne'de Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey, Balıkesir'de Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, Fırka (Tümen) Kumandanı Kazım Bey, Bursa'da Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey, Diyarbakır'da Kolordu Kumandanı Cevdet Bey bölgelerinin önemi ve mesafelerin uzaklığı sebebiyle bu toplantıya çağrılmamışlarsa da görüşülecek hususlar hakkında görüşlerinin alınacağı bir telgrafla bildirilmiştir. Bkz. *Selek-II*, s. 321.

27 *Kansu-II*, s. 445.

Gazi

Akademik
Bakış

11

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

düşüncesinde idi²⁸. Kumandanların Sivas'ta toplanmalarından önce kendisinden Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan nakli konusunda görüşleri sorulan Kazım Karabekir Paşa, 3 Ekim 1919 tarihli telgrafında Heyet-i Temsiliye'nin değil Ankara, hatta Sivas'ın batısına bile geçmemesi fikrinde olduğunu bildirmişti. Gerekçesi ise bu heyetin uzaklaşmasının doğu illerinin teşkilatsız kalmasına yol açacağı olmuştur²⁹. Bu görüşü tutarsız bulan Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'nin yalnızca doğu illerini temsil etmediğini, bütün memleketin milli güçlerini temsil ettiğini ve Ankara'ya taşınmasının doğu illerinde teşkilatsızlık doğuracak sebep olmadığını ifade etmiştir³⁰. 28 Kasım 1919 günü yapılan toplantıda da meclisin Anadolu'da toplanmasına karşı çıkan Kazım Karabekir Paşa, İstanbul ile bozuşabileceklerini, Damat Ferit Hükümeti'nin tekrar gelebileceğini ve halkın ayaklanabileceğini söylüyor; Padişah'ı ve İngilizleri huylandırmaktan çekiniyordu³¹. Neticede Sivas'ta gerçekleşen bu toplantıda Kazım Karabekir Paşa da Heyet-i Temsiliye'nin doğu vilayetlerinden ziyade batı vilayetlerine yakın olması lazım geldiği fikrine katılmıştır³².

Anlaşılabileceği gibi kumandanların fikri de Meclisin İstanbul'da toplanması şeklinde belirmiş ve bu toplantı sonunda katılanların da imzasıyla alınan kararda: "Meclisin İstanbul'da toplanması mahzurludur. Fakat madem ki, hükümet İstanbul dışında toplanmayı kabul etmiyor, memleketi buhrana sevk etmemek için zaruri olarak İstanbul'da toplanması kabul edilmiştir." denilmiştir³³. Ayrıca "İstanbul'da meclis toplandıktan sonra mebusların emniyet içinde serbestçe vazifelerini ifa edecekleri güne kadar Heyet-i Temsiliye vazifesine devam edeceği" kararı alınmıştır. Bu kararda mebus olarak İstanbul'a gideceklerin bir kısmı ile Eskişehir civarında toplanarak Meclis-i Mebusan'da nasıl hareket edeceklerinin müzakere edilmesi de yer almaktadır³⁴ ki bu karar, Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'da toplanacak olan mecliste etkin olmak istemesi bakımından önemlidir.

Mustafa Kemal Paşa, meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanması konusundaki çekincelerini daha sonra da dile getirecek ve meselenin hassasiyetinin anlaşılmasından şöyle şikayet edecektir: "...üç kişi için teminat veremeyen bir hükümet yüzlerce mebusu nasıl, her ne surette olursa olsun tarruzdan koruyacak? Meclisin varlığını koruması, mebusların yasama görevlerini tamamen hür, serbest ve daimi bir emniyet içinde yapabilmeleri İtilaf Devletlerinin keyfine tabi. Böyle emniyet olur mu? Pek bariz olan bu tehlikeyi bir türlü İstanbul'a anlatamadık gitti." Mustafa Kemal Paşa, bu konuda İstanbul Hükümeti'nin tavrını eleştirirken İstanbul'daki teşkilata da aynı çekinceleri ifa-

28 Sherrill, *a.g.e.*, s. 96.

29 *Nutuk*, s. 229.

30 *Nutuk*, s. 229.

31 Falih Rıfki Atay, *Çankaya Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar*, İstanbul, 1980, s.198.

32 *Kansu-II*, s. 466.

33 Mazhar Müfit Kansu, bu görüşmede Ankara üzerinde karar verilmişse de bu kararın bir müddet daha gizli kalması gerekmiştir demektir. (Bkz. *Kansu-II*, s. 445); Bu görüşmelerde Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya taşınması üzerinde konuşulmuşsa da böyle gizli bir kararın alındığı yönünde bir kayda rastlamadık.

34 *Kansu-II*, s. 445.

de ile şöyle sitem ediyordu: "...meclisin İstanbul'da toplanması çok fena olacak. Tekrar ederim ki, meclis İstanbul'da devam edemeyecek, mebuslar yasama görevlerini yapamayacak ve görüşlerini tam bir emniyet altında serbestçe söylemeyecekler. Kaç defadır tekrar ettim ve yine ederim ki, meclisin İstanbul'da akibeti vahimdir. Fakat bunu İstanbul hükümetine, hatta bizim teşkilata bile anlatamadık."³⁵ Bununla birlikte İstanbul'da toplanacak olan meclisin akıbetini sezen Mustafa Kemal bu konudaki kararlılığını "...Amma Ankara'ya gitmek zamanı yaklaşıyor. Hazırlanmak için lazım gelenlere emir verdim."³⁶ sözleriyle ifade edecektir.

Anlaşılacağı gibi Milli Meclis'in İstanbul dışında toplanması konusunda arzu edilen sonuç alınamamıştır. Dolayısıyla Meclis-i Mebusan marifetiyle işgale karşı meşru bir zeminde mücadele etmek düşüncesi akim kalmış gözükmektedir. Bu durumda İstanbul'da toplanmasına karar verilen meclisin açılmasına göre hareket edilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte meclisin toplanması sürecinde gelişmelere kayıtsız kalınmayacak, İstanbul'da açılacak olan meclise katılacak olan mebusların ülkenin kurtuluşu konusunda mebusların birlikte hareket etmeleri için gayret edilecektir.

Her şeye rağmen meclisin İstanbul'da açılmasına başından beri karşı çıkan Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletlerinin meclisi kapatmak için ne lazımsa yapacaklarını veya meclisin Padişah tarafından dağıtılacağını düşünüyor, bu durumda meclisi Anadolu'da toplayacaklarını söylüyordu³⁷. İstanbul'da meclisin açılmasına kadar Sivas'ta beklenerek hareketin yürütülmesi de doğru olmayacağından Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya taşınması gerekli görülmüştür.

Heyet-i Temsiliye'nin Ankaraya nakli konusundaki kararın öncelikle askeri mülâhazalarla alındığı anlaşılmaktadır. Esasen Mustafa Kemal Paşa daha İstanbul'dan ayrılmadan önce Ali Fuat Paşa ile Ankara'nın Milli Mücadele'nin yürütülebileceği en uygun merkez olduğuna karar vermişlerdi. 20. Kolordu Komutanlığı'na atanan Ali Fuat Paşa'nın Kolordusunu Konya'dan Ankara'ya intikal ettirmesi de askeri hareketler açısından mümkün ve gerekli görülmüştü. Çünkü askerin sevk ve idaresi yönünden ve stratejik bakımdan en uygun yer olarak Ankara gözüküyordu. Mustafa Kemal Paşa bu konuda Heyet-i Temsiliye'de yapılan görüşmede şunları söylemiştir:

"...Usul ve kaide şudur ki, genel durumu sevk ve idare sorumluluğunu yerine getirenler, en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğu kadar yakın bulunur. Yeter ki bu yakınlık genel durumu görmekten uzaklaşmasın. Ankara bu şartları toplayan bir nokta idi. ...Cephelerle uğraşacağız diye Balıkesir'e Nazilli'ye veya Karahisar'a gitmiyorduk. Fakat cephelere ve İstanbul'a tren ile bağlı ve genel durumu idare açısından Sivas'tan asla farkı olmayan Ankara'ya gidecektik."³⁸

35 *Kansu-II*, s. 463.

36 *Kansu-II*, s. 464.

37 *Kansu-II*, s. 523.

38 *Nutuk*, s. 230; *Kansu-II*, s. 467.

Gazi

Akademik
Bakış

13

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

Bu kararın üzerinden fazla bir zaman geçmeden evvela Ankara ve Eskişehir demiryolu hattının işletilmesine İtilaf Devletleri izin vermemişler, sonra Fransızlar da Bandırma-Soma demiryolu hattının denetimi bahanesiyle Bandırma'ya asker çıkarmışlardır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa Hüseyin Sami Bey ve Mazhar Müfit Bey'le yaptığı görüşmede "...bizim Ankara'ya gideceğimizi Düvel-i İtilafiye haber aldı da bunun için mi Ankara-Eskişehir demiryolu hattını işletmiyor?" sorusunu sorduktan sonra "İcap ederse cebren işletiriz, buna mecburuz." demiştir. Bu ifadelerden de anlaşılmalıdır ki, milli hareketin merkezi seçilirken özellikle demiryolu ulaşımının sağlanabileceği bir yer olması zaruri görülmektedir³⁹.

1919'da Ankara

Bütün tarihi şehirler gibi kuruluş hikâyesi efsanelere, masallara karışan Ankara⁴⁰, Orta Anadolu'da tarihi kral yolu üzerinde yer almaktadır. Bugüne kadar ulaşan tarihi eserlerden ve kalıntılardan da anlaşılacağı gibi tarihte önemli ve hareketli bir merkez özelliği taşımaktadır. Kuruluşu M.Ö. 8. yüzyıla kadar giden şehrin Friglerden sonra Kimmerler, Lidyalılar, Galatlar ve Romalıların hâkimiyetinde kaldığı bilinmektedir. 7. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu'da İslam-Bizans mücadelesinin merkezinde yer alan Ankara, 10. yüzyıla kadar sürekli el değiştirdiği gibi 1073 yılında Selçuklular tarafından fethinden sonra da bir ara Haçlıların eline düşmüştür⁴¹. 1301 yılında Anadolu'yu istila eden İlhanlılara tabi olan Ankara 1341 yılında Eretnaoğullarının idaresinde kalmıştır⁴². Ankara, 1354 yılında Orhan Gazi zamanında Osmanlı ülkesine katılmış, Osmanlı-Karaman nüfuz mücadelesinden etkilenmiş ve 1402'de Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki savaşa sahne olmuştur. 16. yüzyıl başlarında Celâli isyanları sebebiyle sıkıntılı günler geçiren Ankara'nın tarih boyunca önemli bir mevkiye sahip olduğu barındırdığı nüfus ve meslek kuruluşlarından da rahatlıkla anlaşılabilir. 1830'da yapılan nüfus sayımına göre 20.103 kişinin yaşadığı şehrin 1848 yılında 23.470 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Hakeza Ankara'da kaleden başka 70 civarında cami ve mescit ile 30 civarında medresenin bulunması buranın hareketli bir nüfus yapısının olduğunu göstermektedir. Ankara'da 16. yüzyılın sonlarında 43 meslek grubu bulunuyor ve evlerde kurulmuş 621 tezgâhta sof ve şali dokunuyordu. Meslek grubu sayısı 1827'de 72'ye ulaşmışsa da Avrupalı tüccarın, sof ve şâlinin hammaddesi olan Ankara tiftik keçisinin tiftiğini gizli yollardan Avrupa'ya kaçırmaları ve tiftik keçisini yetiştir-

39 *Kansu-II*, s. 462-463.

40 Grek tarihçisi Pausanias'ın naklettiği efsaneye göre: Ankara'yı kuran Frig Kralı Midas orada bulunduğu bir gemi çapasına izafeten Ankyria ismini vermiştir. Bkz. Sargon Erdem, "Ankara-İslam Öncesi", *İslam Ansiklopedisi*, TDV yayını, C. III, İstanbul, 1991, s. 202; Ankara'ya giden Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ankara kalesinin yedi sene her gün kırkar bin işçinin kırkar cevaz ve birer parça ekmele bedava işçilikle (angarya) inşa edildiği için halk arasında Ankariyye denildiğini zikretmekte, Türk lisanında Engürü, Ankı, İnkırı, Aydınkırı, Unkuru ve Enguru olarak bilindiğini, Defterhane-i padişahide ise isminin Ankara olduğunu kaydetmektedir. Bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. II, (Haz: Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi yayını, İstanbul, 1998, s. 220

41 Erdem, *a.g.madde.*, s. 202-203.

42 Abdülkerim Özyayın, "Ankara-İslami Dönem", *İslam Ansiklopedisi*, TDV yayını, C. III, İstanbul, 1991, s. 204.

tirmeyi başarmaları sebebiyle bu sanayi ve ticaret dalı iş yapamaz olmuştur⁴³.

Bu tarihi şehir eski önemini ve hareketliliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlamış, adeta terk edilmiş bir hale gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında 10-15 bin nüfuslu bir kale kasabası görünümündeki şehir Mustafa Kemal'in Ankara'ya geldiği tarihten daha derli-toplu bir haldedir⁴⁴.

1919'da Ankara denilince akla sivrisinek ve bataklık gelmektedir. 20-22.000 nüfuslu⁴⁵ bozkırın ortasında bir Anadolu kenti olan Ankara'da, kışın nefes kesen bir soğuk, yazın nefes aldırmayan bir sıcak vardır. Zaman zaman karakışa teslim olur Ankara. Çıkan yangınlardan şehrin dörtte biri harap olmuştur. Şehirde yaşayan Hıristiyanlar rahat bir hayat sürerlerdi. Türkler çoğunlukla ya hoca, ya bakkal, ya bekçi, yada ambarcı olurlardı. Hıristiyanlar askere alınmaz, bedel öderlerdi. Askere gitmediklerinden daha rahat iş yapma imkânı bulurlardı. Türkler kur'a, yedek, redif denilen sonu gelmeyen askerlik hizmeti yaparlardı⁴⁶.

Ellerindeki dokuma tezgâhları azaldıkça azalan Türk halkı fakirdir. Çekirgeler musallat olur bir dönem, hububat bırakmazlar. Kıtalık yaşanır. Damları örtecek kiremit bulunmaz. Bütün bu sıkıntılara rağmen güçlü gelenekleri olan şehirde Ahilik müessesesine bağlı olarak bozulmamış bir disiplin içinde hayatiyetlerini devam ettiren loncaların⁴⁷ varlığı Kuvâ-yı Milliye için Ankara'yı daha da önemli hale getiriyordu.

1918 yılının Aralık ayında İstanbul'dan trenle gelen iki bölük İngiliz askeri Ankara tren istasyonunu işgal etmiştir. Gelen bir bölük İskoçyalı asker de iri atlarıyla Ankara'da bir gözdağı yürüyüşü yaparak Cebeci'de Demirlibahçe yakınında konaklamıştır. 150 kişiden oluşan İngiliz birliği, daha sonra İttihat ve Terakki Kulübü, zabitan lokantası, askeri sinemadan başka istasyon civarında iki büyük binayı işgal etmiştir⁴⁸.

İngiliz askerlerinden sonra, bir Fransız birliği de Ulus'da "Şehir Bahçesi"ndeki ahşap binalara yerleşmiştir. Fransız birliğinin asker sayısı İngilizlerinkinden daha azdı⁴⁹.

43 Rifat Özdemir, "Ankara-Osmanlılar Devri", İslam Ansiklopedisi, TDV yayını, C. III, İstanbul, 1991, s. 204-207

44 *Aydemir-III*, s., 182.

45 Balkan savaşlarından sonra, Ankara'da yapılan nüfus sayımında Ankara'nın nüfusu 27 000 civarında olup bunun 18.500'i Müslüman Türk, 6.800'i Ermeni, 1.800'ü Rum, 450'si Yahudi'dir. Bkz. Abdülkerim Erdoğan-Gökçe Günel, *İstiklal Savaşı'nda Ankara*, Ankara, 2007, s. 32; Heyet-i Temsiliye Ankara'ya geldiğinde ise şehrin nüfusunun 20 000 civarında olduğu görülmektedir. Bkz. E. Semih Yalçın, "Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.X, S. 29 (Temmuz, 1994), s.335

46 Erdoğan-Günel, *a.g.e.*, s. 33.

47 Mazhar, Lonca kuruluşları bakımından Ankara'nın daima ileri ve en güçlü bir merkez olduğunu, belli gelenekleri olan, idareciler, idare yerleri ve yöntemleri bulunan, aslında şehrin sivil silahlı kuvvetlerini teşkil eden seymenlerin Ankara'da yaşamakta olduklarını belirtmektedir. *Kansu-II*, 184-185.

48 Erdoğan-Günel, *a.g.e.*, s. 57

49 Erdoğan-Günel, *a.g.e.*, s. 59

İngiliz ve Fransız birliklerinin Ankara'ya gelmeleriyle birlikte şehirdeki Ermenilerin taşkınlıkları artmış, durum tam anlamıyla talana dönüşmüştür. Bir Ermeni'nin "Bu Müslüman suçludur" diye İngiliz kumandanlığına ihbarda bulunması hiçbir şeyden haberi olmayan bir Türk'ün hapishaneye atılması için yeterli idi. Ermeniler bu şekilde 97 tanınmış Türk ailesinin erkeğini hapishaneye attırmıştı. Bazı Türkler, 1915'deki tehcir olayında parmağı vardır diyerek idam talebiyle yargılanması için İstanbul'a gönderilmiştir⁵⁰. Ayrıca İngiliz birliklerinin Ankara'ya gelmesiyle diğer illerde bulunan Ermeniler ile Osmanlı hudutları dışından Anadolu'ya sızan çetelerin büyük bir bölümü Ankara'ya gelmeye başlamış ve doğudaki Ermenilerin yaptığı katliamlar bu defa Ankara'nın ilçelerinde görülmeye başlanmıştır⁵¹.

Önceki Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın Ankaralılar tarafından Sivas'a gönderilmesinden⁵² sonra Ankara Vali Vekili olarak atanan Yahya Galip Bey çok hamiyetli ve iradeli bir insandı. İstanbul'a sevk olunamayıp hapishanede tutulan İttihatçılar (200 kişi kadar) serbest bıraktığı için kendisine Hakan unvanı verilmişti.

1919 yılının Nisan sonu veya Mayıs ayının ilk günlerinde Ankara'da "Azm-i Milli Cemiyeti" adı ile bilinen bir cemiyet kurulmuş⁵³ ve işgaller karşısında halkın bilinçlendirilmesi için birtakım faaliyetlere girişmiştir. Bu cemiyet daha sonra kurulan Ankara Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti⁵⁴ ile birleşmiştir⁵⁵. 29 Ekim 1919 tarihinde teşekkül eden Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya geldiği tarihe kadar teşkilatlanmaya önem vermiş ve memleket dâhilindeki milli faaliyetlerle irtibatlı olarak çalışmalarını sürdürmüştür⁵⁶.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine 16 Mayıs 1919'da İstanbul'a protesto telgrafı çeken Ankaralılar⁵⁷, 26 Mayıs 1919 günü de bir miting yapmışlardır. Yapılan mitingin ertesi günü Rıfat Efendi'nin başkanlığında bir toplantı yapılarak Ankara'dan bir Kuvâ-yı Milliye birliği kurulmasına karar verilmiştir. Kurulan birliğe Ankara'da bulunan 400 jandarma talebesi, Ankara efelerinden

50 Erdoğan-Günel, *a.g.e.*, s. 59.

51 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Erdoğan-Günel, *a.g.e.*, s. 84 vd.

52 Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı olan Vali Muhittin Paşa, valiliği döneminde milli faaliyetlere asla müsamahalı davranmamış, her fırsatta milli hareketleri engellemek ve kuvâ-yı milliye ruhunu söndürmek için gayret göstermiştir. Heyet-i Temsiliye'nin 13 Eylül 1919 tarihinde Ankara valisinin tutuklanarak Sivas'a gönderilmesi kararı üzerine 19 Eylül 1919 tarihinde Keskin kazası civarında Kuvâ-yı Milliye tarafından yakalanarak Sivas'a gönderilmiştir. Bkz. Bayram Sakallı, *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Ankara, 1998, s.59-63.

53 Azm-i Milli Cemiyeti'nin kurucuları; kimyager Avni Refik (Berkman), öğretmen Mahir (İz), Ayaşlı Ali Rıza, öğretmen Yakup, Ekrem ve Fevzi Beylerdir. Bkz. Erdoğan-Günel, *a.g.e.*, s. 68-69.

54 Cemiyet reisi Rıfat Efendi, azaları da Hoca Atıf Çayıroğlu Hilmi, Ömer Mümtaz, Kütükçüoğlu Ali ve Ekrem Beylerdir. Bkz. Enver Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul, 1944, s. 250; *Kansu-II*, s. 488.

55 Erdoğan-Günel, *a.g.e.*, s. 69.

56 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sakallı, , *a.g.e.*, s. 69.

57 İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline ilk tepkiler Ankara'nın kazalarından gelmiş, Keskin, Kalcık, Ayaş gibi yerlerden protesto telgrafları çekilmiştir. Bkz. Sakallı, , *a.g.e.*, s. 54-55.

bir grup ve civardan gelen 3000 mahkûm katılmıştır. Bunlar atlı ve yaya olarak techiz edilmişler, başlarına kara kalpaklar, bazıları da zeybek kıyafetinde Yunanlılarla savaşmak üzere gönderilmişlerdir⁵⁸.

Anlaşılabileceği gibi tarihte son derece önemli bir yere sahip olan ancak Osmanlı Devleti'nin yıkılışına paralel olarak önemini kaybeden ve Anadolu'nun ortasında adeta unutulmuş olan Ankara, Mustafa Kemal Paşa'yı kucaklayacak ve Onunla birlikte mücadeleye atılacak bir ruhu taşımaktadır.

Ankara'ya Hareket ve Karşılama

18 Aralık 1919 günü çok soğuk ve karlı bir havada Sivaslıların candan alkışları ve tezahüratları arasında Sivas'tan Ankara'ya gitmek üzere ayrılan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Kayseri ve Kırşehir güzergâhından hareket etmeyi tercih etmişlerdir. Gerek Kayseri gerekse Kırşehir ahalisi Mustafa Kemal Paşa ile heyetkilere büyük alaka göstermişlerdir. Heyet, güzergâhlarında bulunan Hacıbektaş Köyü'ne gelmiş ve burada Alevi-Bektaşî dergâhını ziyaret etmişlerdir⁵⁹. Ankara Vilayeti tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 28 Aralık 1919 tarihli telgrafta Mustafa Kemal ve arkadaşlarının "**Çelebi Cemalettin Efendi** tarafından misafir edildikleri ve dergâh-ı şeref erkânı tarafından ziyafet verildiği ve tarikat-ı nazenin ricâliyle ulvilerin kuvâ-yı milliyeye dahil oldukları..." belirtilmektedir⁶⁰. Hacı Bektaş'tan Mucur'a uğramışlar ve bir gün de burada kaldıktan sonra 24 Aralık günü Kırşehir'i'ne gelmişlerdir. Kırşehir'i'nde yoğun yağmur yağması büyük bir merasim icra edilmiştir⁶¹. 25 Aralık günü buradan hareket eden heyet Kaman'a da uğramış ve 26 Aralık gününü de Behnan Köyü'nde geçirdikten sonra Ankara'ya gelmek üzere hareket etmişlerdir.

27 Aralık 1919 Cumartesi. Açık ve ılık bir hava. Birkaç gün önce sepeleyen kar tutmamış. Sabah saatlerinden itibaren davullar ve zurnalarla bütün Ankara halkı karşılamaya hazırlanmıştı. Çankaya ve Dikmen tepelerinde güzel sesli hafızlar ezan ve salât okuyorlardı. Köylerden atlı ve kağnılarla binlerce kişi Ankara'ya gelmişti. Hacı Bayram camii'nin önünde toplanarak dini merasim yapılmıştır. Kalabalık bir seymen alayını, Ankara'da bulunan dervişler ile civar köylerden gelen Kızılbâş-Bektaşîler takip ediyordu. Bunların arkasında bütün esnaf ve mektepliler yürüyorlardı. Mektepliler İstasyon caddesine, seymen alayının bir kısmı Dikmen bağlarına, bir kısmı Çankaya bağlarına, Kızılyokuş eteklerine ve diğer bir kısmı da İstasyon yoluna dizilmişlerdi. Jandarma ile yirmi kadar polis de burada idi. Halkın bir kısmı Namazgâh tepesine, bir kısmı da İstasyon yoluna sıralanmışlardı.

Ankara şehri adına karşılama heyetinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti azasından Müftü Rifat Efendi, Binbaşı Fuat Bey, Kınacızade Şakir Bey, Aktarbaşızade Rasim Bey, Toygarzade Ahmet, Ademzade Ahmet, Hatip Ahmet, Kütükçüzade Ali, Hanifzade Mehmet, Bulğurzade Tevfik Beyler vardı. Dikmen bağlarının

58 Şapolyo, *a.g.e.*, s. 251

59 Bu konuda geniş bilgi için bkz. *Kansu-II*, s.492-495; Şapolyo, *a.g.e.*, s. 251-253.

60 EK

61 EK

Gazisi

Akademik
Bakış

17

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

eteğinde Eskişehir Mebusu Emin (Sazak) ve Ankara eşrafından Naşit Efendi ile arkadaşları bekliyorlardı. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa ve Vali Vekili Yahya Galip Bey Gölbaşı'nda idiler. Toplanan ahali arasında bir dalgalanma oldu. Otomobil yaklaşınca heyecan son haddine varmıştı. Davullar çok daha coşkuyla vuruyor.

Mustafa Kemal Paşa Kızılyokuş'a geldikleri zaman seymenlerin önünde duran otomobilden indi ve onlara doğru ağır ağır yürüdü. Hepsi bir anda esas duruşa geçtiler. Her soluk tek can olmuştu. Bütün gözler, onun gözlerinde düğümlüydü. Vakur ve sert bir sesle:

- Merhaba efendiler! dedi.
- Sağol Paşa Hazretleri...
- Arkadaşlar! Buraya neden geldiniz?
- Millet yolunda can vermeye geldik!
- Fikrinizde sabit misiniz?
- And olsun.
- Var olunuz.⁶²

Heyet Ankara'nın içine girdiğinde Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin bulunduğu yerde toplanan Ankara ulemasının yanına gelince Rifat Efendi'nin:

-“Hoş geldiniz, safa geldiniz. Kademler getirdiniz. Memleketimizi aydınlattınız. Canla başla sizinle beraberiz!..” sözlerine teşekkür ettikten sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tekrar otomobile binerek istasyona doğru ilerlemişlerdir. Mustafa Kemal gelirken istasyonda bulunan İngiliz kumandanı Mister Vitol yağız bir atın üstüne binmiş duruyor; Forbus adlı bir İngiliz de mütemadiyen fotoğraf çekiyordu. Mustafa Kemal Paşa istasyondan ayrıldıktan sonra tekrar otomobiline binerek, şehre doğru ilerlediler. Birinci Millet Meclisi olacak olan binada Fransız bayrağı çekilmişti. Millet bahçesindeki barakalarda bulunan Fransız askerleri de yüksek duvarın üstünden bu galeyanlı manzarayı seyrediyorlardı. Otomobil, Karaoğlan'a doğru ilerlemiş ve buradan Hacıbayram Camii'ne gelmiştir. Hacı Bayram Veli (Hz.)'nin türbesi ziyaret edildikten sonra Hükümet binasına gidilmiş, daha sonra ikametlerine tahsis edilen Ziraat Mektebi'ne doğru yola çıkmışlardır⁶³.

Ankara'da haftalık yayınlanan Ankara Gazetesi 29 Aralık 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da karşılanmasındaki coşkuyu özetle şöyle dile getirmektedir:

Üç gün önceden başlayan hazırlıklar ve tezahürat havanın adeta baharı andıran letafetiyle öyle bir şekil almıştı ki, şehrin her yerinde bir düğün veya milli bir bayram havası görülmüyordu. Kadın, erkek bütün halk sokaklara dö-

62 *Kansu-II*, s. 497-498; Şapolyo, *a.g.e.*, s. 263-265.

63 *Erdoğan-Günel, a.g.e.*, s. 116 vd.

külmüş, neşeli bir bekleyiş içinde akın akın heyetin geleceği yöne koşuyordu. Merkez sancağa tabi kazalardan gelenlerle mahalli eşraf, mülki idareciler ve memurlar, subaylar, ulema Beynam köyüne kadar karşılamaya çıkmışlardır. Bütün mektepler ve mevcut talebeler, esnaf heyetleri, milli kıyafetleri ve milli oyunları ile Ankara delikanlıları (seymenler) ve bütün halk hasretle ve samimi-yetle heyeti karşılamışlardır.

Ankara'nın tarihinde hiçbir olay, hiçbir hareket bugünkü tezahürat kadar esas ruhundan, milletin ruhundan doğmamıştır. Bu samimi coşku, müdafaa-i hukuk-ı milliyenin tecellisindeki azim ve hedefindeki kudsiyettendir. Kesinlikle anlıyoruz ki, bu millet, artık insanca, bugün insanlık adına kabul edilen her türlü hukuka sahip olarak yaşamak istemektedir. Milli teşkilat, milletin öz yü-reğinden taşan en asil, en nezih duygular ile beslenerek büyümüş, vatanın ve Türklüğün kurtuluşunu gerçekleştirmeye azmetmiştir⁶⁴.

28 Aralık 1919 tarihinde Ankara Valiliği, Ankara Mutasarrıflık Vekâleti'nden aldığı telgrafa binaen Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelişini Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Valiliğin çok özet olarak kaleme alınmış olan bu yazısında⁶⁵ yer alan "...binlerce süvâri kuvâ-yı milliyeye efradı ile yüz binlerce ahâlinin.." karşılamaya geldikleri, karşılayanların önemli bir kısmının silahlı olduğu ifadeleri biraz abartılı olmakla birlikte 27 Aralık'ta Ankara'daki coşkuyu anlatması bakımından kayda değerdir. Ortada milli bir ordunun olmadığı bir tarihte Mustafa Kemal Paşa'nın, büyük bir coşkuyla karşılanması Milli Mücadele'nin yürütülmesi hususunda Ankara'nın bütün imkân ve gücüyle desteği anlamını taşıyordu.

Mebuslarla Görüşme

Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya gitmek üzere hareket etmeden bir gün önce 17 Aralık 1919 tarihinde bir tamim ile Meclis-i Mebusan'a katılacak olan mebusların İstanbul'a gitmeden önce milli istiklal ve vatanın bütünlüğünü temin gibi önemli konuları görüşmek ve bu konuda icap eden hareket tarzını belirlemek üzere Heyet-i Temsiliye'nin bulunduğu yerde bir toplantı yapılacağını bildirmişti. Ankara'ya geldikten hemen sonra 29 Aralık 1919 tarihinde de mebusların 5 Ocak 1919 tarihinden itibaren Ankara'ya gelmelerini istemiştir⁶⁶.

Meclis-i Mebusan'a katılacak olan mebusların İstanbul'a gitmeden önce Ankara'da toplanmalarının istenmesinin sebebi mecliste bir grup oluşturmak-tı⁶⁷. Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 31 Aralık

64 *Kansu-II*, 501.

65 *EK*

66 *Nutuk-Vesikalar III*, s. 1166-1167; Mazhar Müfit, "Eskişehir'de yapılması kararlaştırılan toplantının Ankara'da yapılmasının daha uygun olacağından ve icap edenlere tebliği kararlaştırılmıştır." demekte (Bkz. *Kansu-II*, s. 466) ise de Mustafa Kemal Paşa Meclis-i Mebusan'a katılacak olan mebuslarla toplanmak hususunda örnek olarak Eskişehir'i telaffuz etmiştir. Eskişehir'de toplanmak yönünde kesin bir karar söz konusu değildir. 17 ve 29 Aralık 1919 tarihli telgraflarda da bu yönde bir ifade yer almamaktadır.

67 Hüseyin Sami Bey ve Mazhar Müfit Bey ile yaptıkları bir görüşmede Mustafa Kemal Paşa, daha açık bir şekilde maksatlarını anlatmak için mesela Eskişehir'de mebuslarla bir araya gelerek

Gazi

Akademik
Bakış

19

Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

1919 tarihli mektubuna mebusların seçiminde hiçbir surette müdahale olmadığı kanaatinin her yerde hâsıl olduğunu, ancak taşra mebuslarının İstanbul'a gelmeden önce Ankara'da özel bir toplantı yapacakları haberinin seçimlerin her türlü müdahaleden uzak kaldığı hakkındaki iyi kanaati tamamen ortadan kaldıracacağını ifade ile mebusların toplu bir manzara göstermemelerinin sağlanması ve kendilerine yapılacak açıklamaların dikkati çekmeyecek şekilde gerçekleştirilmesini rica etmiştir⁶⁸. Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın mektubuna verdiği uzunca cevabında mebusların, meclisin toplanmasından önce Ankara'ya gelmelerinin, memleketin kurtuluşu uğrunda aynı kanaatte olan mebusların mecliste birlikte çalışmalarını sağlamaya yönelik olduğunu, mecliste milliyetperver bir grubun teşekkülü mecburiyetinin unutulmaması gerektiğini, bu zaruretini meclisin İstanbul'da toplanması yüzünden olduğunu ifade etmiştir. Devamında Ankara'ya gelenlerle fikir alışverişinde bulunmak suretiyle çoğunluğu sağlayan bir grubun milleti temsil etmesinin önemli görüldüğü, aksi takdirde Meclis-i Mebusan'ın yabancılar gözünde milleti temsil edemeyeceği belirtilmiştir⁶⁹. Toplantı gerçekleştiği takdirde Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçtikten sonra gerçekleştirilen faaliyetlerin büyüklüğünü ve Türkiye'nin istikbalinin Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlar üstüne kurulması gerektiğini anlatabilecekti. Bu toplantıda mebuslar, tam istiklal ve hürriyet için tek cephe halinde çalışmaya karar vereceklerdi⁷⁰. Daha önce yapılan davet üzerine mebuslar birer birer veya ikisi üçü beraber Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. Görüşmelerde mecliste bir Müdafaa-i Hukuk grubunun teşekkülü ve Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a gidemeyecek ise de meclis başkanlığına seçilmesinin uygun olacağı anlatılıyordu. Meclisin İstanbul'da devamı mümkün olamayacağından, mutlaka bir saldırıya uğrayacağından ve dağıtılacağından o zaman meclis başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal'in, mebusları Ankara'da toplanmaya davet için hak ve yetkisi olacaktı⁷¹.

Bu gelişmelerden sonra 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da Meclis-i Mebusan açılmıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa tarafından telkin edilen ve gerekli görülen hususların bir kısmı gerçekleşmemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Meclis Başkanlığı'na getirilmediği gibi Müdafaa-i Hukuk Cemiyet Grubu da oluşturulamamıştır. Bununla birlikte meclisteki milliyetçi üyeler tarafından kurulmuş olan Felah-ı Vatan Grubu'nda önemli bazı kararlar alınmıştır. 22 Ocak 1920 tarihinde yapılan gizli oturumda Misak-ı Milli metni bazı ufak tefek değişiklikler yapılarak 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumda kabul edilmiştir.

Milli Meclis (Büyük Millet Meclisi)'in Ankara'da Toplanması (23 Nisan 1920)

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Ankara'da Kuvâ-yı Milliye'nin kurulmasına çalışırken 16 Mart 1920'de İstanbul İtilaf Devletlerince resmen işgal edilmiş

grup hususunda esaslı görüşmek gerektiğini söylemiştir. Bkz. *Kansu-II*, 463-464.

68 *Kansu-II*, 526.

69 *Kansu-II*, 517-518.

70 Mebusların İstanbul'da tekrar toplandıkları zaman yerli ve yabancı bazı nüfuzlu kişilerin etkisi altında kalmaya başladıkları ve Ankara'da son derece arzu ve heyecanla alkışladıkları gaye için pratik hiçbir iş göremedikleri de ifade edilmiştir. Bkz. Sherrill, a.g.e., s. 99

71 *Kansu-II*, 527.

ve Misak-ı Milli'yi kabul eden son Osmanlı Mebusan Meclisi de dağıtılmıştır.

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın çalışamaz hale gelmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, seçimlerin yenilenmesi ve Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanmasına dair Heyet-i Temsiliye adına 19 Mart 1920 tarihinde önemli bir genelge yayınlamıştır. Vilayetlere, Müstakil Livalara ve Kolordu Kumandanlıklarına gönderilen bu genelgede, devlet merkezinin İtilâf Devletleri tarafından resmen işgal edilerek Meclis-i Mebusan'ın dağıtıldığı, yasama, yürütme ve yargı işlerini yerine getirecek bir meclisin kalmadığı ifade edilmekte, bu durumda devlet merkezinin korunmasını, milletin istiklâlini ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve tatbik etmek üzere millet tarafından olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasının zaruri olduğu belirtilmiştir⁷².

Bir aylık bir bekleyişten sonra 23 Nisan 1920 günü Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmıştır. 24 Nisan günü Mustafa Kemal Paşa yaptığı uzunca konuşmasında bu tarihe kadar gelişen olayları kendi üslubunca değerlendirmiş ve meclisin amacı ile görevini şöyle tanımlamıştır:

"Bizim vuzuh ve kaabiliyet-i tatbikiye gördüğümüz meslek-i siyasi milli siyasettir. Dünyanın bugünkü umumi şeraiti ve asırların dimağlarda ve karakterlerde temerküz ettirdiği hakikatler karşısında hayalperest olmak kadar büyük hata olamaz. Tarihin ifadesi budur. İlmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir.

Milletimizin kavi, mesut ve müstakir yaşayabilmesi için devletin tamamen milli bir siyaset takip etmesi ve bu siyasetin teşkilât-ı dahiliyemize tamamen mutabık ve müstenid olması lazımdır. Milli siyaset dediğim zaman kast ettiğim mana ve medlûl şudur: Hudûd-ı milliyemiz dahilinde her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhâfaza-i mevcudiyet ederek, millet ve memleketin hakiki saadet ve ümrânına çalışmak. Alelittlak tûl-i emeller peşinde milleti işgal ve ısrâr etmemek.. medeni cihandan, medeni ve insani muameleye ve mütekâbil dostluğa intizar etmektir."⁷³

26 Nisan 1920'de Meclis Başkanlık Divanı teşekkül ettirilerek Meclis Başkanlığı'na Mustafa Kemal Paşa getirilmiş ve bir önerge vermiştir. Önergede ifade edilen hususlar şöyledir:

- 1- Hükümet teşkili zaruridir.
- 2- Muvakkat kaydıyla bir hükümet reisi tanımak veya bir Padişah Kaymakamı ihdas etmek mümkün değildir.
- 3- Mecliste yoğunlaşan milli iradeyi fiilen vatanın mukadderatına el koymuş olduğunu kabul etmek esas ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde bir kuvvet mevcut değildir.
- 4- Türkiye Büyük Millet Meclisi, yasama ve yürütme yetkilerini üzerinde toplar.

72 *Nutuk*, s. 281.

73 *Nutuk*, s. 292.

- 5- Meclis'ten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir heyet, hükümet işlerine bakar. Meclis Başkanı bu heyetin de başkanıdır.
- 6- Padişah ve halife, baskı ve zorlamadan kurtulduğu zaman meclisin düzenleyeceği kanuni esaslar dairesinde vaziyetini alır.⁷⁴

Bu meclis, Misâk-ı Milli'nin gerçekleştirilmesi, memleketin esarete düşmemesi ve istiklâlin kazanılması gibi ortak program etrafında toplanmış mebuslardan oluşuyordu. Önergede "Mecliste yoğunlaşan milli iradeyi fiilen vatanın mukadderatına el koymuş olduğunu kabul etmek esas ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde bir kuvvet mevcut değildir." denilmek suretiyle Osmanlı Devleti'nin işgal altındaki kalan son toprakları üzerinde yaşayan Türk milletinin mukadderatını tayin edecek olan gücün Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğu ilan edilmiş oluyordu. Başka bir ifadeyle Milli Mücadele Hareketi, yasama, yürütme ve yargı yetkilerini de kendi bünyesinde toplamış olan Büyük Millet Meclisi sayesinde millet adına hareket etme yetkisini eline almış oluyordu.

Sonuç

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi ile başlayan Milli Mücadele hareketi Amasya Tamimi ile temel ilkeleri ortaya koyduktan sonra Erzurum ve Sivas Kongreleriyle askeri ve siyasi otoriteyi sağlamak yönünde önemli adımlar atmıştır. Mücadelenin Sivas'tan yürütülmesinin arzu edilen başarıyı sağlayamayacağı düşüncesiyle stratejik bir mevki olarak Ankara tercih edilmiştir. Ankara'nın tercihinde sadece askeri gerekçeler değil siyaseten de milli temsili uhdesine almış milli bir meclisin de Ankara'da açılması uygun bulunmakla birlikte bu yöndeki düşünce ve teşebbüslerden bir sonuç alınamamış ve İstanbul'da Meclis-i Mebusan'da oluşturulacak milli bir grup marifetiyle hareket edilmek istenmiştir. Bu teşebbüs kısmen başarılı olmuş ve Misak-ı Milli'nin kabulü sağlanmıştır. Ancak gelişmeler, Meclis-i Mebusan'a müdahale edileceğini ve özgürce kararlar almasına imkan bırakılmayacağı kanaatindeki Mustafa Kemal Paşa'yı haklı çıkarmış ve İstanbul İtilaf Devletlerince resmen işgal edilerek Meclis-i Mebusan dağıtılmıştır. Bunun üzerine hemen harekete geçilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın düşündüğü vechile Ankara'da milli bir meclisin açılması sağlanmıştır.

Bütün bu gelişmelere rağmen Ankara'da kurulan bu meclis daha uzun bir zaman temsil hakkını kullanamayacak ve hukuken muhatap alınmayacaktır. Ancak daha sonra gelişen olaylar gösterecektir ki Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması Milli Mücadele'nin başarısı açısından siyasi ve hukuki anlamda önemli bir safhasını teşkil edecektir. Artık Milli Mücadele'nin hareket merkezi Ankara olacak gerek askeri, gerekse siyasi teşebbüslerin merkezi Ankara olacaktır. Elinde kalan son topraklarına sahip çıkmaya çalışan Türklere karşı maddi, beşeri ve askeri bakımdan kahir güçteki galip devletlerin, politikanın bütün inceliklerini sergileyecekleri de göz önünde bulundurulursa Ankara'nın, Ankara'daki TBMM'nin ve Mustafa Kemal Paşa'nın işinin ne kadar zor olduğu

74 Nutuk, s. 293.

Görüş

anlaşılır.

Neticede işgalci devletlerin her türlü gücüne, baskısına ve politikasına rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmadan önce düşündüğü gibi yıkılan bir devletten yepyeni ve milli bir Türk devleti hayat bulacaktır. Lozan'da yapılan antlaşma ile Türk zaferi şerefli bir barışla taçlandırılacaktır. Bu başarı, Ankara'da Milli Mücadele'yi büyük fedakârlıklar ve sıkıntılar içinde yürüten, milli bağımsızlık inancı ve kararlılığındaki kahraman meclise aittir.

Milli Mücadele boyunca hareket merkezi olan Ankara, büyük zaferden sonra 13 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Devleti'nin başkenti olmuştur.

Kaynaklar

- ATATÜRK, Kemal, *Nutuk (1919-1927)*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1989.
- ATATÜRK, Kemal, *Nutuk-Vesikalar*, C. III, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü yayını, İstanbul, 1960.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1919-1938), C. I-III, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını, Ankara, 1981.
- ATAY, Falih Rıfki, Çankaya, Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar, İstanbul, 1980.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal*, C. III, 15. Baskı, İstanbul, 1999.
- CEBESOY, Ali Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, 2. Baskı, İstanbul, 1981.
- ERDEM, Sargon, "Ankara-İslam Öncesi", İslam Ansiklopedisi, TDV yayını, C. III, İstanbul, 1991, s. 201-203.
- ERDOĞAN Abdülkerim -Gökçe Günel, İstiklal Savaşı'nda Ankara, Ankara, 2007
- Evllya Çelebi Seyahatnamesi*, C. II, (Haz: Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi yayını, İstanbul, 1998.
- KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. II, TTK yayını, Ankara, 1988.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1984.
- KÜÇÜK, Cevdet, "Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, İ.Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı, İstanbul, 1979, s.607.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Ankara-İslami Dönem", İslam Ansiklopedisi, TDV yayını, C. III, İstanbul, 1991, s.203-204.
- ÖZDEMİR, Rifat, "Ankara-Osmanlılar Devri", İslam Ansiklopedisi, TDV yayını, C. III, İstanbul, 1991, s.204-207.
- Sadrazam Ali Paşa, Hayatı, Zamanı ve Siyasi Vasiyetnamesi*, (Haz: Fuat Andıç-Süphan Andıç), İstanbul, 2000.
- SAKALLI, Bayram, *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Ankara, 1998.
- SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, C. II, 8. Baskı, İstanbul, 1987.
- SHERRİLL, Charles H, *Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal*, (Çev: Alp Ilgaz), Tercüman 1001 Temel Eser, yy-ty.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul, 1944.
- TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. II-III, MEB yayını, İstanbul, 1991.
- TURAN, Mustafa, "Milli Bağımsızlık İnancı ve Ankara", *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara*, Ankara, 2004, s.289-299.
- YALÇIN, E. Semih, "Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.X, S. 29 (Temmuz, 1994), s.333-347.

Gazi

Akademik
Bakış

23

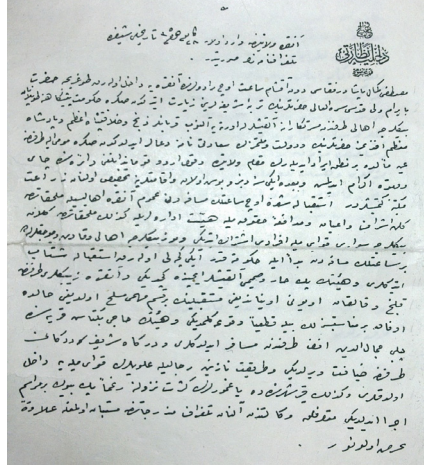
Cilt 5 Sayı 10
Yaz 2012

EK:

Ankara Vilayeti tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Aralık 1919 tarihli telgrafta Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelişi şöyle anlatılmaktadır.

Ankara Vilayeti'nden varid olan 28 Kanûn-ı evvel 35 tarihli şifre-telgraf-namenin suretidir.

Mustafa Kemal Paşa ve rüfekası dün akşam saat üç raddelerinde Ankara'ya dahil olarak doğruca Hazret-i Bayram Veli (Kaddese Sırrihü'l-âli) hazretlerinin türbe-i Şerifelerini ziyaret ettikten sonra hükümet piş-gâhına toplanan binlerce ahâli tarafından mesurret-kârâne alkışlarla ortaya alınıp kurbanlar zebh ve hilâfet-penâh-ı a'zâm ve Padişah-ı muazzam efendimiz hazretlerinin ve devlet ve milletimizin saadeti namına dualar edildikten sonra mumâ-ileyh tarafından aynı mealde bir nutuk irâd edilerek makâm-ı vilâyette ve kolordu kumandanlığı dairesinde çay ve kahve ikram edilmiş ve badehu iki seneden beri boş olan ve ikâmetlerine tahsis edilen ziraat mektebine gitmişlerdir. İstikbâle şehre üç saatlik mesâfeden umum Ankara ahâlisiyle mülhâkâttan gelen eşrâf ve ayân ve müdâfaa-i hukûk-ı milleye heyet-i idâreleriyle kezâlik mülhâkâttan gelen binlerce süvâri kuvâyı milliye efradı iştirak ettiği ve yüz binlerce ahâli ve kadın ve çocuklarla bir saatlik mesâfeden bede' ile hükûmete kadar iki keçeli olarak istikbâle şitâb ettikleri ve heyetin pek hâr ve samimi alkışlar içinde geçtiği ve Ankara zeybekleri tarafından kılınç ve kalkan oyunu oynandığı müstakbilînin bir kısmı mühimmi müsellâh olduğu halde ufak bir münasebetsizlik bile kat'iyen vukua gelmediği ve heyetin Hacı Bektaş Karyesi'nde Çelebi Cemaleddin Efendi tarafından misafir edildikleri ve dergâh-ı şeref erkânı tarafından ziyafet verildiği ve tarikat-ı nazenin ricâliyle ulvilerin kuvâ-yı milliyyeye dahil oldukları ve kezalik Kırşehir'i'nde yağmurların kesret-i nüzulüne rağmen pek büyük bir merasim icra edildiği mutasarrıflık vekâletinden alınan telgraf münderecâtından müstebân olmağla ilâveten arz olunur.

Gazi